

12 MART MUHTIRASI VE MİLLİ GÜVEN PARTİSİNİN YAKLAŞIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

(An Evaluation Of The 12 March Memorandum And The Approach Of The Nationalist Reliance Party)

Kayahan KAYA¹

Derleme

Makale Geliş Tarihi: 07.12.2022

Makale Kabul Tarihi: 17.03.2023

DOI: 10.53507/akademikdusunce.1216017

ÖZ

Bu çalışma 12 Mart Muhtırasıyla birlikte Milli Güven Partisi'nin söylemlerinin muhtıraya olan etkisini ve yaklaşımını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma 12 Mart Muhtırasına giden sürecin genel görünümüyle başlar. Ardından Milli Güven Partisi'nin siyaseti gazete, dergi ve parti programı incelenerek değerlendirilmiştir. Çalışma sürecinde toplanan veriler analiz yöntemiyle işlenmiştir. Bu verilerin kaynağını kitaplar, makaleler ve gazeteler oluşturmaktadır. Konuda, geçmişten günümüze ulaşılmış bilgilerden yararlanmaya dayalı "tarihsel yöntem" kullanılmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesi ordunun siyasetle iç içe girmesine yol açmıştır. Atatürk devrimlerini yapan kadroların asker kökenli olması Atatürk'ün ardından ordunun kendisini Atatürk devrimlerinin koruyucusu olarak görmesine yol açmıştır. MGP, Türkiye'nin sağ ve sol olarak ayrıldığı bir dönemde yalnızca Atatürkçü olduğunu belirterek sağ-sol tartışmalarının dışında kalmış ve söylemleri orduda karşılık bulmuştur. AP iktidarının aciz kaldığını belirten MGP lideri Turhan Feyzioğlu'nun komünizm tehlikesine karşı önlem alınması gerektiğini belirterek Cumhurbaşkanı'na yolladığı mektubun bir benzerinin yaklaşık bir yıl sonra ordu tarafından yine Cumhurbaşkanı'na gönderilmesi bunun bir kanıtıdır. MGP'nin düşük oy oranına rağmen, muhtıra sonrası kurulan hükümetlerin tamamında görev alması arkasındaki ordu desteğinin bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Muhtıra, Darbe, Hükümet, Kemalizm

ABSTRACT

This study aims to evaluate the impact and approach of the National Reliance Party's discourses on the 12 March Memorandum. This essay begins with a general view of the process leading up to the 12 March Memorandum. Then, the politics of the National Reliance Party were evaluated by examining the newspaper, magazine and party program. The data collected during the study were processed by the analysis method. The sources of this data are books, articles, and newspapers. As a research technique, literature review and observation were used. The May 27, 1960 coup led the army to be intertwined with politics. The fact that the cadre who made Atatürk's revolutions were of military origin caused the army to see itself as the protector of Atatürk's revolutions after Atatürk. When Turkey was divided into right and left, the MGP remained outside the right-left debates by stating that it was only a Kemalist, and its discourses found a response in the army. Turhan Feyzioğlu said that the EP was helpless and warned the President. A year later, the military sent a similar warning to the president. Despite the low vote rate of the MGP, the fact that it took part in all the governments established after the memorandum indicates the army's support behind it.

Keywords: Memorandum, Coup, Kemalism, Government

* Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde tamamlanan "Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Atatürk Yorumu Üzerine Bir Değerlendirme (1967-1979) başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Öğr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kayahancemre@gmail.com, ORC-ID: 0000-0002-1870-356X

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Kayahan Kaya %100 katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Kayahan Kaya contributed 100% to the study.

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not require ethics committee approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Giriş

Türkiye, milli mücadelenin kazanılmasının ardından millet egemenliğine dayalı Cumhuriyet rejimine geçiş yapmıştır. Modern, güçlü ve demokratik bir ülke arzulayan Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet rejimi gereklerine uygun olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nı (CHF) kurmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, planladığı modern ülkeye ulaşmak için gerekli gördüğü devrim ve inkılapları CHF eliyle uygulamaya başlamıştır. 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), CHF iktidarına karşı muhalefete başlamıştır. Atatürk önderliğindeki CHF'nin ara vermeden gerçekleştirdiği birçok devrim, bu devrimleri istemeyen kesimlerin TCF'de toplanmasına yol açmıştır. Atatürk devrimleri önünde engel olmaya başlayan TCF, isyanlara destek verdiği ve Atatürk'e suikast planladığı gerekçesiyle 1925 yılında kapatılmıştır. Atatürk, Cumhuriyet rejimine uygun olarak çok partili seçimleri desteklemiştir. Kendi teşvikleriyle başka partilerin kurulmasına yardımcı olmuştur. Kurulacak partilerin devrimlere karşı olmamasını ve eski düzeni arzulayanlar için bir sığınak olmaması şart koşulmuştur. Fakat devrimlere karşı kesimlerin tüm önlemlere rağmen kurulan partilerde kümelenmesi, kapatılmaları ve yeni partilerin kurulamamasına yol açmıştır. Böylece bir zorunluluk sonucu 1945 yılına kadar Cumhuriyet rejiminin önemli bir unsuru olan çok partili seçimler yapılamamış ve ülke Cumhuriyet Halk Partisi'nin² tek parti iktidarıyla yönetilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nı demokrat ülkelerin kazanması, bu ülkelerle yakın ilişkiler kurmak isteyen Türkiye'yi çok partili yaşama zorlamış ve Demokrat Parti (DP) kurulmuştur. 1946 yılında ilk kez çok partili seçimler düzenlenmiştir. Uygulanan "açık oy, gizli sayım" yöntemi sebebiyle seçim sonuçları tartışmalara yol açsa da CHP seçimlerden birinci parti olarak çıkmış ve 1950 yılına kadar iktidarını sürdürmüştür. 1950 yılında ise seçimler "gizli oy, açık sayım" şeklinde yapılmış ve DP sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. Atatürk'ün kurduğu CHP ilk defa iktidarı kaybetmiştir. DP, iktidara gelmesinin ardından arkasındaki güçlü halk desteğiyle kendisinden önceki uygulamalara zıt düşmek pahasına korkusuzca hareket edebilmiştir. Ekonominin kötüye gitmeye başlamasıyla birlikte DP'ye olan destek azalmıştır. Halk desteğinin azalmasıyla birlikte DP iktidarının eylemleri korkusuzca sorgulanmaya başlamıştır. Basın, DP'nin iktidara gelmesinden bu yana aldığı kararların Atatürk ilkelerine uygunluğu konusunda tartışmalar yürütmüştür. DP kendisine yöneltilen eleştirileri reddettiği gibi sansür, kapatma cezaları ve tutuklamalar ile karşılık vermiştir. Bu durum ordu içerisinde huzursuzluğu hat safhaya çıkarmıştır.

² CHF 1935 yılı 4. Kurultayında "Fırka" sözcüğü yerine "Parti" sözcüğünün kullanılması kararlaştırılmıştır.

Atatürk'ün kendisi de dahil, Türk devrimini gerçekleştiren kadroların büyük çoğunluğu askerdir. Türk devrimleri tepeden inme bir anlayışla gerçekleştirilerek korunmaya muhtaç bir hareket olmuştur. İşte Türk ordusu, Atatürk'ün ölümünün ardından onun devrimlerini korumayı görev bilen bir anlayışa sahip olmuştur. DP'nin uygulamalarının Atatürk devrimleriyle bağdaşmadığı düşünüldükçe DP'ye muhalif kesimler orduyu kışkırtmıştır. İsmet İnönü gibi güçlü bir kişinin varlığı ve ona yönelik şahsi hakaretlerin de başlamasıyla birlikte birtakım subaylar darbe kararı almış ve 27 Mayıs günü DP iktidarını darbeye indirmişlerdir (Özdağ, 1997, 142-152). Her ne sebeple olursa olsun halk tarafından seçilmiş bir iktidarın ordu darbesiyle indirilmesi, Türkiye demokrasisinde yıllar sürece yaralar açmıştır. Cumhuriyet'in ilanından beri ilk defa Türk ordusu, siyasi meselelere karşı tarafsızlığından vazgeçmiştir. Dahası bu anlayış bir gelenek haline gelmiş ve siyasi meselelere ilişkin ordunun görüşü devamlı olarak sorgulanmaya başlanmıştır (Karpaz, 2009: 111).

1960 darbesinin ardından CHP tekrar iktidara gelmiş olsa da kısa süre sonra Adalet Partisi (AP), CHP'yi iktidardan indirmiştir. CHP, iktidardan düşmesi sebebiyle kendisini sorgulama eğilimine girmiştir. Bu dönemde CHP Bülent Ecevit'in uğraşlarıyla kendini "ortanın solu" 'nda konumlandırarak, kuruluşundan bu yana Atatürk'ün belirlediği söylem ve politikaların ilk defa dışına çıkmıştır. Bu durum parti içinde kendini Atatürkçü olarak tanımlayan bir kesimin tepkisini çekmiştir. Bu kesim kısa süre sonra CHP'den ayrılmış ve Güven Partisi'ni (GP) kurmuşlardır. Daha sonra GP kendisini Atatürkçü olarak tanımlayan Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Millet Partisi (MP) ile birleşerek Milli Güven Partisi (MGP) adını almıştır. Bu parti, CHP ve sol söylemlere karşı olduğu kadar, kendini ortanın sağında tanımlayan AP'nin politikalarına da karşı çıkmıştır. Kendisini Atatürkçülüğün tek temsilcisi olarak gören partinin AP politikalarına karşı duruşu ve söylemleriyle 12 Mart Muhtırasına giden sürece olan etkisinin analiz edilmesi önemlidir.

1. Adalet Partisi İktidarı

Adalet Partisi, 27 Mayıs askeri darbesinin ardından DP mirasına sahip çıkmayı arzulayan bir grup tarafından kurulmuştur. Partinin liderlerinden olan Ragıp Gümüşkaya eski bir askerdir. 27 Mayıs darbesinin ardından 2 ay kadar Genelkurmay başkanlığı yapan Ragıp Gümüşpala, darbeci generallerin birçoğuyla anlaşmazlık yaşamasının ardından emekliye ayrılmıştır (Odabaşı, 2017: 520). Askerlerin darbe yaptığı bir partinin mirasçısı olarak kurulma cesaretini birçok yönden darbeyi eleştiren eski bir asker gösterebilmiştir. Belki de asker kökenli olmasından dolayı kendisine karşı konulmamış ve AP 11 Şubat 1961 günü kurulmuştur (Bilici, 2021: 32).

AP'nin, parti programı DP'nin parti programıyla önemli benzerlikler taşımıştır. Nitekim AP laiklik konusunda "Laikliği din aleyhtarlığı şeklinde anlamıyoruz. Devletin laik olması, vatandaşların dinleri ile alakalarını kesmek değildir. Her vatandaş mensup olduğu din ve mezhebin ibadet şeklini icrada serbesttir." şeklinde bir değerlendirmede bulunurken (APP, 1961: 5), DP'nin laiklik konusundaki görüşü "Partimiz laikliği, devletin hiçbir din düşüncesinin kanunları tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar; din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi, insanlığın mukaddes haklarından tanır." şeklinde olmuştur (DPTP, 1946: 4). İki partinin ortaya koyduğu program, birçok konuda benzer cümlelerle örtüşmektedir.

AP, kurulmasından henüz birkaç ay sonra gerçekleşen Türkiye Genel Seçimlerinden %34,8 gibi yüksek bir oy kazanarak ikinci parti olarak ayrılmıştır. DP'nin oy potansiyeli düşünüldüğünde bu oran bile düşük kalmaktadır. DP kapatıldıktan ve darbe gerçekleştikten sonra kurulan ve mevcut siyasetine devam eden partiler DP tabanından oy alabilmek adına söylemlerini bu partinin söylemlerine benzetmişlerdir. DP tabanına hitap eden birçok partinin varlığı, oyların bölünmesini sağlamıştır. Bir kısım oyların bölünmesine rağmen AP'nin sağ görüşlü diğer partilere göre çok yüksek bir oy alması, 27 Mayıs darbesini gerçekleştirenlerin tepkisini çekmiştir. DP'ye yapılan darbenin başarısız olduğu ve DP'nin isim değişikliğiyle tekrar meclise girdiği düşünülse de darbe sebebiyle çekilen sıkıntılar, halkın AP'ye büyük desteği ve AP'nin başında yeni emekli olmuş eski bir generalin bulunması gibi sebeplerden dolayı bir eylemde bulunulmamıştır (Bektaş, 1993: 31). Nihayetinde hiçbir partinin çoğunluğu sağlayamamasıyla Haziran 1962'ye kadar sürecek olan CHP-AP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Darbe sonrası başlayan koalisyonlar dönemi AP'nin 1965 yılında tek başına iktidara gelmesine kadar devam etmiştir.

1964 yılı Kısmi Senato Seçimlerinin hemen öncesinde AP'nin lideri Ragıp Gümüşpala hayatını kaybetmiştir. Onun ani ölümüyle AP'de liderlik konusu tartışmaya açılmıştır. Daha önce AP'de siyaset yapan fakat istifa eden Süleyman Demirel, parti içinde liderliğe düşünülen isimlerden biri olmuştur. Kendisine parti içinde görev almasıyla ilgili iletilen birçok teklifi reddeden Demirel, parti genel başkanlığıyla ilgili teklifleri kabul ederek adaylığını koymuş ve parti genel başkanı olarak seçilmiştir (Bilici, 2021: 40-41). AP, genel başkanının değişmesinin hemen ardından 1965 Türkiye Genel Seçimlerine katılmıştır. Sandıktan %52 gibi bir oranla tek başına iktidar olarak çıkan AP, Süleyman Demirel'in liderliğinde hükümetini oluşturarak Türkiye'yi tek başına yönetmeye başlamıştır (Birand, 2008: 145-150). Söylemleri ve

yönetimiyle DP'nin devamı olarak görülen AP iktidarı, arkasındaki halk desteğine rağmen diğer siyasi partilerin, ordunun ve basının yakın radarında olmuştur.³

2. Adalet Partisi'nin Karşılaştığı Problemler

AP 12 Mart Muhtırasına kadar hem koalisyon hükümetlerinde yer almış hem de tek başına hükümetler kurmuştur. Partinin askeri bir muhtıraya maruz kalmasına kadar geçirdiği önemli bir süreç bulunmaktadır. Bu bölümde muhtıra sürecine katkı sağlayan önemli faktörlere ve çeşitli bakış açılarına yer verilmiştir.

2.1. Adalet Partisi'nin Parti İçi Anlaşmazlıkları

AP, DP'nin kapatılmasına karşı kurulmuş bir partidir. DP tabanını ve siyasetteki yerini almayı amaçlamıştır. Geniş bir tabana sahip olma arzusu, orta ve sağ kesimlerin ayrım yapılmaksızın partiye alınmasını sağlamıştır. Parti, CHP iktidarına karşı olan İslamcı ve milliyetçi grupların, Türk-İslam sentezcilerinin ve liberal demokratların desteğini kazanmıştır (Demirel, 2005: 548). İlk seçimden itibaren yüksek oy oranları yakalanmış ve AP'yi destekleyen farklı çevreler partinin önemli mevkilerinde görev almak istemişlerdir. AP liderliği, ilk seçimden sağlanan başarının getirdiği olumlu havaya binaen birbirinden farklı görüşlerin önemli temsilcilerine yönetiminde yer vermiştir. Dolayısıyla AP, belirli bir temele ve görüşe dayanmaktan ziyade farklı grupların koalisyonuyla oluşmuş bir parti görünümüne bürünmüştür.⁴ Çeşitli grupların varlığı, onları bir arada tutma becerisine sahip güçlü bir lideri zorunlu kılmıştır (Demirel, 2005: 543-545).

AP'nin kurucu lideri Ragıp Gümüşpala, partisini disiplin ve itaat içinde tutmayı başarmıştır. Onun ölümünden sonra genel başkan olan Süleyman Demirel, 1965 seçimlerinin ardından hazırladığı hükümet listesinde parti içi güç dengelerini dikkate almamış ve kendi siyasi düşüncesine yakın isimleri görevlendirmiştir. Bu hükümet listesi AP içerisindeki grupların tepkisini çekmiştir. Bu süreçte Süleyman Demirel, kendi partisi tarafından güvenoyu verilmemekle dahi tehdit edilmiştir. Karşılaştığı tepkiler sonrasında, hükümet listesini zamanla değiştireceği taahhüdünde bulunarak güvenoyunu alabilmiştir. Görülmektedir ki %52 gibi yüksek bir oranla iktidar olmasına rağmen AP içerisinde bir bölünmüşlük ve gruplaşma vardır (Tarım, 2013: 75-76). Demirel, parti içerisindeki gruplaşmayı bitirerek tüm vekilleri kendisine

³ Belirtilen dönemle ilgili Mehmet Ali Birand'ın 1994 yılında yayınladığı "12 Mart: İhtilali Pençesinde Demokrasi" isimli belgesel dizisi mevcuttur. Daha sonra kitaplaştırılarak da yayımlanan bu belgesel dizisi, dönemin daha iyi anlaşılması açısından önemli bilgiler içermektedir.

⁴ AP, birbirine zıt veya rakip görülebilecek kesimleri bünyesinde toplamıştır. "Nurcu" ve "Süleymancı" olarak nitelendirilen İslamcı grup 1970 yılında AP'den ayrılarak MNP'yi kurana kadar AP içerisinde bulunmuşlardır. Aynı dönemde Türkçü görüşe sahip "Fethi Tevetoğlu", Türk-İslam görüşüne sahip "Osman Turan" ve askeri müdahalelere karşı olan liberal demokratlardan önemli isimler AP içerisinde birlikte saf tutmuşlardır.

bağlamaya çalışmıştır. Bu uğraşı onun parti içinde ve parti dışında disiplinli, otoriter ve baskın bir kişilik olarak görülmesine yol açmıştır. Bir müddet sonra AP içindeki İslamcı isimler partiden ayrılmış ve desteklerini kesmişlerdir. AP'den ayrılan bu grubun ileride Milli Nizam Partisi'ni (MNP) kurduğu görülmüştür. Parti içinde değişen dengelerden rahatsız olan bir başka grup da milliyetçiler olmuştur. Kısa süre sonra Osman Turan'ın başını çektiği bu grup da partiden ayrılmış ve AP'ye olan desteklerini kesmişlerdir.

AP'nin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de 27 Mayıs darbesi sonrası tutuklanan ve siyasetten men edilen DP'lilerin durumu olmuştur. AP vekillerinin büyük çoğunluğu, Demirel başbakanlığındaki hükümetin cezalı DP'lileri affetmesini ister. AP'ye oy veren halkın talebi de bu yöndedir. Uzun bir süre bu konudaki isteklere cevap vermekten kaçınarak görmezden gelen Demirel, halkın büyük çoğunluğunun desteğini almış olduğundan iktidarının uzun süreceğini öngörmektedir. Daha birkaç yıl önce darbeyle hükümeti deviren askerleri kışkırtmayı gereksiz görür. Ayrıca tutuklu DP'liler halkın gözünde kahramanlaşmış ve AP kadrolarının birçoğunun da takdirini kazanmış isimlerdir. Oysa Demirel parti içindeki otoritesini sağlamlaştırmak için uğraşmaktadır. Eski DP'liler affedilirse tutuklu olanlar hapisten birer kahraman olarak çıkacaklar, siyasetten men edilenlerde siyasete geri dönecek ve Ecevit'in otoritesi sarsılacaktır. İşte bu gibi sebeplerle DP'liler için af çıkarmaya yanaşmaz (Dursun, 2003: 39). İsmet İnönü durumu sezerek eski DP'liler için siyasi affi gündeme getirir. Bu konuda CHP öncülüğünde mecliste çalışmalara dahi başlanmıştır. Güven Partisi adına konuşan Turhan Feyzioğlu'da Türkiye'ye huzur getireceğini belirterek siyasi affa destek vermiştir (Cumhuriyet, 1969). Ne var ki Demirel'in tutumuyla AP siyasi affi engellemiştir. Süreç sonunda AP ve halk içinde DP'ye bağlı kadrolar ve insanlarda Demirel'e karşı bir kırgınlık oluşmuştur (Tarım, 2013: 77-78). Nitekim 1969 seçimlerinde AP tek başına iktidar olsa da oy oranlarında düşüş yaşanmıştır. 1969 yılı seçim sonuçları tabloda gösterilmiştir;

Tablo 1. 1969 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

Parti	%	Sandalye Dağılımı
Adalet Partisi	46,5	256
Cumhuriyet Halk Partisi	27,4	143
Güven Partisi	6,6	15
Diğer	19,5	36

Kaynak: 1969 Yılı Genel Seçim Sonuçları TBMM Kütüphanesi Arşivi

1969 seçimlerinin ardından hükümetini oluşturan Demirel, daha önce olduğu gibi kendisini eleştirmeye başlayan isimlere görev vermemiştir. Dahası partiden ihraç işlemlerini

başlatmıştır. Muhalif AP vekilleri duruma tepki olarak bütçe tasarısına ret oyu vermiş ve hükümet iş göremez hale gelmiştir. Durum karşısında Demirel istifa etmiştir (Kayalı, 2005: 153). Yeni hükümet kurma görevini tekrar üstlenen Demirel kısa sürede listesini hazırlayarak hükümeti kurmuştur. Ancak AP içindeki huzursuzluk büyümüş ve Demirel'den rahatsız isimler istifa ederek 1970 yılında yeniden Demokrat Parti'yi kurmuştur (Ahmad, 1994: 290).

2.2. Ülke İçi Huzursuzluklar

27 Mayıs darbesiyle birlikte Türkiye siyaseti ve halkı sağ-sol görüş şeklinde kutuplaşmaya başlamıştır. İlk önce gençler arasında yaygınlaşan bu kutuplaşma kısa sürede siyaseti sarmış ve siyasi partiler dahi kendini sağ ve sol görüş olarak konumlandırma gereği duymuştur. Kutuplaşma siyasetten gündelik yaşama birçok yerde kendini artan bir şekilde hissettirmiştir. 1961 Anayasası ise ülkenin böylesi kutuplaştığı bir dönemde fazla özgürlükçü kalmıştır. Bu anayasada sendikalaşma, grev ve protesto gibi birçok hak verilmiş, güvenlik güçlerinin ve iktidarın müdahale yetkisi sınırlandırılmıştır (Gülmez, 1984: 100-103).

1961'den sonra işçiler arasında sendikalaşma müthiş bir hızla artmıştır. Sağ ve sol kutuplaşma sendikalaşmayı da sarmış ve birbirine karşıt sendikalar kurulmuştur. Sol düşünce temsilcisi sendikalardan en önemlisi olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), birçok eylemin öncüsü olmuştur (Dursun, 2003: 23). Türkiye'nin sanayileştiği ve işçi sınıfının büyük güce ulaştığı bir dönemde DİSK'in tertiplelediği grevlere yüzbinlerce kişinin destek vermesi hükümeti zor durumda bırakmış ve müdahale edemez hale getirmiştir. Sol hareketler, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) başta olmak üzere birçok üniversiteye yayılmıştır. Benzer şekilde farklı üniversiteler de sağ hareketlerin merkezi olmuştur. Sol grupların sağ gruplardan farkı yaptıkları eylemlerdir. Sağ gruplar daha çok mevcut düzeni korumaya, sol eylemleri ve düşünceleri engellemeye yönelirken sol gruplar, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere emperyalist gördükleri ülkelere ve hükümete yönelik eylemler düzenlemişlerdir. Bu eylemlerin dozu o kadar artmıştır ki yabancı diplomatlara ve askerlere fiziksel saldırılar düzenlenmiştir (Cumhuriyet, 1968). Sağ ve sol öğrencilerin çatışmasından bazı üniversitelerde ders işlenemez, bazılarında öğretmenler dahi okullara giremez duruma gelmiştir (Milliyet, 1968: 1). Deniz Gezmiş sol gruplar arasında öne çıkan en önemli isim olmuştur. İstanbul başta olmak üzere memleketin birçok yerinde cereyan eden sağ-sol öğrenci kavgalarında yüzlerce kişi yaralanmış ve onlarca kişi hayatını kaybetmiştir (Tarım, 2013: 88-90). Banka soygunları, kamu binalarına ve ABD askerlerine saldırılar, sağ-sol öğrencilerin kendi arasında çatışması ve üniversite kapatmaları gibi birçok olaya sahne olan 1961-1970 arası dönemde özellikle 1965 seçimlerinin ardından hükümeti tamamen kaybeden CHP ve muhalif

kesimlerin düşüncesi AP'nin olayları yatıştırırmada başarısız kaldığıdır. Hükümette yerini kaybeden partiler ülke içinde görülen şiddet olaylarının faturasını AP'ye kesmişlerdir.

2.3. Adalet Partisi Yönünden Genel Bir Değerlendirme

Kurulduğu sene ilk seçimlerine katılarak koalisyon hükümetlerinde yer bulan AP, tek başına iktidar olduğu 1965 senesinin ardından muhaliflerin tepkisine maruz kalmıştır. 1963 yılı yerel seçimlerinden birinci parti olarak ayrılan AP'nin yükselişi karşısında panikleyen CHP, AP'nin 1965 seçimlerinden birinci parti olarak çıkacağını öngörmüş ve birtakım tedbirlere başvurmuştur. Güçlü bir AP iktidarı istemeyen muhalefet partileri uzlaşıyla “milli bakiye sistemi” adı verilen yeni bir seçim sistemini kabul etmişlerdir (Cumhuriyet, 1965: 1). Bu sistem, düşük oy oranlarının bile mecliste maksimum temsilini sağlayabilecek şekilde oluşturulmuştur. Amaç, yüksek oy oranlarını alacağı öngörülen AP'nin minimum milletvekiliyle meclise girmesi ve koalisyona muhtaç hale getirilmesi olmuştur (Ulus, 1965: 1). Ne var ki bu sisteme rağmen AP tek başına iktidar olabilecek yeterliliğe ulaşabilmiştir. Görülmektedir ki AP iktidara gelmeden bile ona karşı aksiyon alınmış ve meclisteki diğer partiler ortak hareket etmeye başlamıştır.

AP iktidarının karşılaştığı önemli bir problem sol faaliyetler olmuştur. Aşırı sol kesimlerin temsilcisi konumundaki Türkiye İşçi Partisi (TİP), başlangıçta Marksist, daha sonra Komünist bir sosyalizmi savunan siyaset sürdürmüştür. TİP, aşırı sol söylemlerde bulunmuş ve gençler arasında kendisine taban oluşturmayı başarmıştır. Bu partinin sürdürdüğü kutuplaştırıcı siyaset, AP iktidarının ötekileştirilmesine katkı sunmuştur (Cem, 1993: 340-341). TİP eliyle Maoocu ve Komünist yayınlar yapan birçok dergi çıkarılmıştır. Yön dergisi bunlardan birisidir. TİP sosyalist hareketlerin parlamento ayağını oluştururken yine sosyalist gruplar tarafından oluşturulan “Milli Demokratik Devrim” sosyalist hareketin sokak ayağını oluşturmuştur. 1967 yılında oluşturulan bu hareket, açıkça sosyalist bir darbeyi amaçlamaktadır (Kaçmazoğlu, 1988: 139-141). Yine görülmektedir ki AP henüz birkaç senedir iktidarda olduğu halde karşısında darbe planlayan hareketlerle karşılaşmıştır. Bu gruplar amaçladıkları darbe veya devrim sürecini tamamlamak adına sık sık sokak olaylarına başvurmuştur. Sosyalist eğilimlerle düzenlenen sol sokak olayları, milliyetçi yönelime sahip sağ hareketi karşısında bulmuştur. AP'nin ABD-Vietnam savaşının etkisiyle Dünya siyasetinde sağ-sol hareketlerin doruk noktaya ulaştığı 1965 senesinde tek başına iktidara gelmesinin talihsizlik olduğu söylenebilir (Tufan, 2008: 12-14). Daha öncede görülen bu kutuplaşma, koalisyon hükümetleri sayesinde göğüslenebilmiştir. Tek başına iktidarda olan AP ise tepkilerin direk odağında yer almıştır. Sol sosyalist kesimler tarafından faşistlikle suçlanan AP, sağ milliyetçi kesimler tarafından olaylara

seyirci kalmakla suçlanmıştır. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel muhtıra sonrası sokak eylemlerine dair şunları söylemiştir:

... daha sonra kanunsuz grevler, toprak işgalleri, halkın nizama karşı çıkması teşvik gördü. Bunların hepsi devrim adına yapılmış ve devrimci olmak büyük hüner ve marifet olarak görülmüştür. Sol yumruklar daima havaya kalkmaktadır. Üniversitelere sosyalist resimler asılmaktadır. Anayasal düzene karşı sloganlar atılmaktadır. Bu duruma; “mademki siyasi iktidarı zor duruma düşürüyor, uğraştırıyor öyleyse varsın olsun” gözü ile bakanlar bulunmaktadır. Bu teşebbüsleri teşvik edenler, alkışlayanlar oldu. Bunların manasını anlayamadılar oldu. Hatta bunları masumane ve haklı olduğu için savunanlar oldu. Eşkiyalığın adını devrimcilik koydular (Demirel, 1973: 199).

AP'nin geçirdiği bu süreçle ilgili dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in değerlendirmeleri mevcuttur. O, belki de görevi gereği 12 Mart muhtırasını genel olarak dış güçlerle ilişkilendirmiştir. Hatıralarında Türkiye'deki haşhaş üretiminin ABD kamuoyu tarafından büyük tepkiyle karşılandığı ve iki ülke arasında krize sebep olduğundan bahsetmektedir. ABD kamuoyunda uyuşturucu sebepli ölümlerden dolayı öfke oluşmuştur. Bu ölümlerin sebebi olarak ürettiği haşhaş yüzünden Türkiye sorumlu tutulmuştur. Çağlayangil ABD büyükelçisinin kendisine sık sık haşhaş üretiminin yasaklanması konusunu Başbakan'a iletmesinden bahsetmektedir. Bu öyle bir istektir ki ABD, haşhaş üretimini yasaklaması karşılığında Türkiye'nin haşhaştan kazandığı parayı hibe etmeyi önermektedir (Çağlayangil, 1990: 62-64). Dışişleri Bakanı Çağlayangil Başbakan Demirel'e ABD büyükelçinin isteğini ve teklifini iletir. Süleyman Demirel'in cevabı şu şekilde olmuştur:

Bizim 27 ilimiz ve çevresinde haşhaş ekiliyor. Bizde ismini afyondan alan iller vardır. Bunu yapamayız. Ama ekim alanlarını sınırlandırabilir, kontrolleri sıkılaştırabiliriz. Ayrıca biz bunu yasaklarsak Amerika'nın gençlerini Türkiye'nin zehirlediği iddiasını kabul etmiş oluruz. Halbuki Türkiye'de 120 ton afyon üretilmektedir. Bu ise Amerika gençliğine bir hafta bile yetmez. Bizi suçlamayınız. Ama söylediğim gibi ben ne yaparım, bunu kontrol altına alırım. Ekim sahalarını daraltırım. Ama ismini afyondan alan Afyon ilinin bulunduğu Türkiye'de ben bunu yasaklayamam (Çağlayangil, 1990: 63).

Süleyman Demirel'in cevabı karşısında ABD büyükelçisinin cevabı “...çok yazık. Fena neticeler doğacak! Hem de çok fena neticeler!” şeklinde olmuştur. Çağlayangil, büyükelçinin bahsettiği neticeleri sadece üç ay sonra anladığını söylemiştir. Üç ay sonra 12 Mart muhtırası sonucu AP hükümeti düşürülmüştür. Bu süreçte Beyaz Saray Danışmanı olan Henry Kissinger'in Türkiye'yi kastederek “hükümetleri düşürmek pahasına eroin akımını durdurun.” dediği de görülmektedir. Tüm bu anılarını aktaran dönemin Dışişleri Bakanı Çağlayangil, her türlü darbe teşebbüsünün arkasında Central Intelligence Agency (CIA) parmağı bulunduğu kanısına vardığını aktarır. “Zaten Adamlar saklamıyorlar ki! Türkiye'de iki darbe olmuştur. İki darbenin de arkasında CIA olduğunu Amerikan Ekonomist dergisi açıklamıştır.” (Çağlayangil, 1990: 64). Türkiye'nin Arap-İsrail savaşında İsrail'i desteklememesi ve Arapları destekleyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) gemilerine boğazlardan geçiş izni vermesi de

ABD'yi dehşete düşürmüştür. AP iktidarı döneminde ABD'nin birçok sebeple AP ile ters düştüğü görülmüştür (Cem, 1993: 280).

12 Mart'a giden süreçle ilgili dönemin Başbakan'ı Süleyman Demirel'in de hatıraları mevcuttur. Süleyman Demirel hatıralarına komutanlara yönelik sitemiyle başlamıştır. Muhtıradan yalnız 1,5 ay önce toplanan MGK'da ülke düzeninin korunmasına yönelik birtakım önlemler kararlaştırılmış ve bir bildiriyle halka duyurulmuştur. Demirel, MGK toplantısında bu kararları alan komutanların 12 Mart muhtırasının altında imzası olan komutan olduğuna dikkat çekmektedir. Bu komutanlar, 1,5 ay önce MGK bildirisinde belirttikleri önlemlere tamamen zıt olan bir muhtırayla hükümeti düşürmeye teşebbüs etmiştir (Demirel, 1973: 3-6).

Başbakan Demirel, 1965-1971 iktidarlarında 1961 Anayasasının kendilerine büyük zorluk yaşattığından bahsetmektedir. 1961 Anayasası "herkesin neyi yapabileceğini belirten fakat neyi yapamayacağını belirtmeyen" bir anayasadır. Ceza oranlarının yetersizliğiyle Türkiye'de rejim aleyhine faaliyetleri mümkün hale getirmiştir (Demirel, 1973: 21). Başbakan Demirel, AP hükümetlerinin en ufak bir ödün vermeksizin anayasayı tam ve doğru şekilde uyguladıklarını belirtmektedir. Süreç sonunda AP, muhtıraya maruz kalacak duruma gelmiştir. Anayasanın acizliği AP'nin acizliği gibi görülmüştür (Demirel, 1973: 318-320).

Başbakan Demirel, kendisinin ve partisinin her zaman şeffaf ve ileri demokrasi anlayışına sahip olduğunu söyler. Muhtıra sonrası istifa etmelerinin nedeni dahi Türkiye'nin maruz kaldığı bu küçük düşürücü durumun son bulmasıdır. AP'nin maruz kaldığı muhtıra en genel anlamda Türkiye'deki demokrasi kültürünün gelişmemesi ve milli iradeye saygı duyulmamasından ileri gelmektedir (Demirel, 1973: 249-253).

Sonuç olarak AP için soğuk savaşın etkisiyle dünya siyasetinin sağ ve sol olarak konumlandığı bir ortamda iktidara gelmek talihsiz bir durum olmuştur. Partinin daha ziyade merkez olarak değerlendirilebilecek politikaları hem sağ hem sol partiler tarafından eleştirilmiştir. Türkiye gibi bir ülke için hükümetin denetleme ve müdahale imkanını fazlasıyla sınırlayan 1961 Anayasası'nın varlığı, AP iktidarını, dünya siyasetinde de görülen öğrenci ve işçi protestolarına karşı önlem almakta yetersiz kılmıştır. Ayrıca Parti, çok sesli parlamento içinde bir grup tarafından baskı ve zulüm yapmakla, bir başka grup tarafından ise olaylara seyirci kalarak acizyet göstermekle suçlanmıştır. Tüm bunların yanında ordu ile karşı karşıya getirilen hükümet için baskı gruplarından bağımsız siyaset üretebilmek önemli bir sınav haline gelmiştir.

3. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Değişimi ve Güven Partisi'nin Kurulması

Güven Partisi, Türk siyasi tarihindeki en büyük parti bölünmelerinden birisi sonucunda kurulmuştur. GP, CHP'den ayrılan vekillerin ve teşkilatların kurduğu bir parti olmuştur. Bu anlamda partinin CHP'den ayrılma sonucu kuruluşuna kadar geçen önemli bir süreç vardır. Gelecekte Milli Güven Partisi adını alacak olan GP'nin kuruluşuna etki eden önemli olayların ve geçirdiği sürecin incelenmesi, parti görüşü ve siyasetinin anlaşılması açısından önemlidir.

3.1. Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu Görüşü

Atatürk'ün partisi olarak kuruluşundan beri aşağı yukarı değişmeyen CHP ideolojisi ve görüşü, İktidarın Demokrat Parti'ye büyük oy farklarıyla kaybedilmesinin ardından sorgulanmaya başlamıştır. DP iktidarının uygulamaları, CHP tarafından sert şekilde eleştirilmiştir. İktidarının ilerleyen dönemlerinde DP, yönetimdeki baskınlığını artırmıştır ve CHP muhalefetiyle önemli ölçüde kutuplaşmıştır. CHP tarafından DP'nin yönetim anlayışı bütünüyle Atatürkçülüğe aykırı ve hatta ihanet olarak görülse de seçimlerde DP'nin yenilememesi CHP'yi kendi içinde bir hesaplaşmaya itmiştir. 1957 yılı Türkiye Genel Seçimlerinde DP'nin oy oranları önemli ölçüde düşüş yaşasa da tek başına hükümet kurmasına yetmiştir. DP'nin 3. Döneminde CHP ve DP arasındaki tahammülsüzlük had safaya çıkmıştır. Öyle ki, askerler arasında önemli bir ağırlığı bulunan İsmet İnönü ilk kez mecliste yaptığı bir konuşmada "...Bu yolda devam ederseniz, sizi ben bile kurtaramam. Şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır" demiştir (Akşin, 2019: 222). Bir süre sonra DP'ye karşı toplumsal eylemler başlamış ve 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle DP iktidarı son bulmuştur.

Darbe sonrası ilk seçimler 1961 yılında yapılmıştır. 1961 yılı seçim sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2. 1961 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

Parti	%	Sandalye Dağılımı
Cumhuriyet Halk Partisi	36,7	173
Adalet Partisi	34,8	158
Yeni Türkiye Partisi	13,7	65
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	13,9	54

Kaynak: 1961 Yılı Genel Seçim Sonuçları TBMM Kütüphanesi Arşivi

1961 seçimlerinden CHP'nin birinci parti olarak çıktığı görülmektedir. Bu oran tek başına hükümet olmasını sağlamadığı gibi, henüz birkaç ay önce kurulan AP'nin CHP'den az bir farkla

ikinci parti olması CHP için kabul edilemez bulunmuştur (Cumhuriyet, 1961). Bu seçimlerden sonra CHP'nin ideolojik değişimi başlamıştır. Bu değişim, CHP'nin uzun zamandan beri benimsediği altı okun reddi şeklinde değil, altı okun içerdiği anlamların değişimi şeklinde olmuştur. İşte bu değişimler bütününe “ortanın solu” adı verilmiştir (Mutlu, 2007: 531).

CHP'nin ortanın solunda bulunduğunu açıkça ilan ederek katıldığı ilk seçimler 1965 yılında gerçekleşmiştir. Bu seçimler CHP için hayal kırıklığıyla sonuçlanmış ve oy oranı artmak bir yana düşüş göstermiştir. Bu seçimlere katılırken sıkça kullanılan ortanın solu söyleminin içeriğinin doldurulamaması seçim yenilgisinin sebebi olarak görülmüştür. Gerçekten de dönemin seçim beyannameleri, afişleri ve karikatürleri incelendiğinde CHP'nin ortanın solunda olduğunun sıkça tekrarlanmasına rağmen ne olduğu ve neyi içerdiği konusunda eksiklik göze çarpmaktadır (Abadan, 1966: 180-183).

1965 seçimlerinin ardından ortanın solunu hararetle savunan Bülent Ecevit⁵ bu söylemi halka açıklamak adına “ortanın solu” isimli bir kitap yayınlamıştır. Ecevit, kitabında ortanın solundaki insanları bu şekilde tanımlamıştır:

- 1) Ortanın solundakiler insancıdırlar. İnsana en üstün değeri verir.
- 2) Ortanın solundakiler halkçıdırlar. Geniş halk topluluklarının yararını, dar zümrelerin çıkarlarına üstün tutarlar. Halkın köklü sınıf duvarlarıyla bölünmesini, insanlık onuruna ve toplumun esenliğine aykırı sayarlar.
- 3) Ortanın solundakiler, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçilerdir. Sosyal adalet ve güvenlik sağlamayı, insan onuruna uygun, insan yeteneklerinin ortaya çıkıp gelişmesine elverişli ve geleceğe ait güvenlik kaygılarının insanlığı bencillığe, sömürücülüğe ve sürtüşmeye itmesini önleyici bir toplum düzeni kurabilmenin kesin şartı sayarlar.
- 4) Ortanın solundakiler devletçilerdir. Devletçilikleri halkı gözetidir. Halkı devletin hizmetinde değil, devleti halkın hizmetinde sayıcıdır. Ortanın solundaki devletçilik, iktisadi faaliyetin ve üretim araçlarının tümü ile devletleştirilmesini, teşebbüs özgürlüğünün yok edilmesini isteyen bir devletçilik değildir.
- 5) Ortanın solundakiler ilerici, devrimci ve reformcudurlar. Toplum yapısını mümkün olan en yüksek hızla değiştirerek, kendi insanlık ve halkçılık anlayışlarına uygun duruma getirmek; toplumun manevi ve maddi gücünü artırmak isterler.
- 6) Ortanın solundakiler plâncıdırlar. Ortanın solundakiler özgürlüğe bağlıdırlar. İktisadi ve sosyal amaçlarına özgürlük içinde, demokratik düzen içinde ulaşmak isterler. Ortanın solundakiler sosyal demokrasiden yanadırlar. Halkın irade serbestliği ekonomik ve sosyal baskılardan kurtulmadıkça, demokrasinin halk yararına işleyemeyeceğini bilirler (Ecevit, 2009: 24-26).

Parti içinde dahi tam olarak anlaşılamayan ortanın solu, Ecevit'in içini doldurmasıyla birlikte yerini bulmuştur.

⁵1961 seçimlerinde CHP Zonguldak Milletvekili seçilen Ecevit, 1965 seçimlerine kadar kurulan koalisyon hükümetlerinde Çalışma Bakanı görevini üstlenmiştir. Kısa zamanda partisi içinde sivrilmiş ve ürettiği politikaları parti politikası olarak kabul ettirmiştir. 1965 seçimlerinin ardından CHP Genel Sekreteri seçilmiştir. Belirtilen dönemde, yaşı ilerleyen İnönü'nün ardından parti Genel Başkanı olarak seçilmesine kesin gözüyle bakılmaktadır.

3.2. Cumhuriyet Halk Partisi'nde Fikir Ayrılıkları

Ortanın solu söylemi, belirli aşamaların ardından CHP'nin resmi söylemi haline gelmiştir. 1959 "İlk Hedefler Beyannamesi" ile başlayan süreç 1964 "İleri Türkiye Ülküsü Beyannamesi" ile partinin ortanın solunda olduğunu açıklaması ile sonlanır. Ortanın solu söyleminin en büyük savunucusu Bülent Ecevit olmuştur. Ecevit, parti içerisinde belirli bir grubu örgütlemiş ve İnönü'yü bu yönde etkilemiştir. Ortanın solu düşüncesinin karşısında ise Turhan Feyzioğlu olmuştur. O da belirli bir grup ile ortanın solunun karşısında olmuştur. İlerleyen dönemlerde görülmüştür ki ortanın solu üzerinden parti içinde oluşan kutuplaşmanın, yalnızca ideolojik bir karşıtlığın sonucu olmadığı, İsmet İnönü'nün ilerleyen yaşının da etkisiyle bir parti liderliği mücadelesidir.

Ortanın solu söylemiyle girilen 1965 seçimlerinin ardından CHP'nin oy oranındaki düşüş, ortanın soluna karşı olan Turhan Feyzioğlu liderliğindeki gruba önemli bir fırsat sağlamıştır. CHP'nin ortanın solu bir yana, ortanın sağında konumlanması gerektiği ve seçim yenilgisinin sorumlusu olarak Ecevit'in cezalandırılması istenmiştir. Bu mücadelenin bir parti liderliği mücadelesi de olduğunu sezen İnönü, tüm eleştirilere rağmen Ecevit'in yanında yer almış ve ortanın soluna sahip çıkmıştır (Abadan, 1966: 25-27).

İnönü'nün ortanın solunu savunan duruşu, bu görüşe karşı olanların parti içindeki muhalifler olarak görülmelerine sebep olmuştur. Ecevit, gücünü İnönü'ye dayandırarak partinin resmi duruşunu temsil ederken karşısındakiler CHP içerisindeki bölücülerdir. Muhalif grubun CHP için önemli sekiz kişiyi barındırmasından dolayı bu gruba "sekizler hareketi" ismi verilmiştir. Sekizler ile Ecevit grubu arasındaki zıtlık öyle bir boyuta ulaşmıştır ki 25 Aralık 1966 yılı parti meclisi toplantısında Feyzioğlu ve Ecevit, İnönü'nün karşısında ciddi bir tartışmaya tutuşmuşlardır. Feyzioğlu, Ecevit'i ortanın solu görüşü üzerinden sosyalist olmak ve Türkiye'yi SSCB'ye dönüştürmek istemekle suçlamıştır (Bozkır, 1996: 43-44).

İki grup birbirlerini vatana ve partiye ihanet ile suçlamaya başladığında İnönü, birkaç yıldır devam eden tartışmalara son vermesi gerektiğine karar vermiştir. İnönü, daima Ecevit'i desteklemekle birlikte Feyzioğlu önderliğindeki gruba da önem vermiş, onları küstürmemek adına parti içerisinde önemli mevkilere yerleştirmiştir. Geride kalan iki yılın ardından bu durumun daha fazla sürdürülmesi imkânsız hale gelmiştir. İnönü 1967 yılında parti meclisinde bir konuşma yapmış ve doğrudan Feyzioğlu'nun iddialarına cevap vermiştir. İnönü'nün son ultimatomu işe yaramamış, sekizler grubu Ecevit'in yanında İnönü'yü de eleştirmeye başlamıştır. 28 Nisan 1967 yılında düzenlenen CHP kurultayının ilk gününde söz alan Ecevit

ve İnönü, parti içindeki birliğin sağlanması adına bozgunculuk çıkaranların partiden ihraç edileceğini açıklamıştır. İhraç edilmeyi beklemeyen sekizler muhalefeti, yaklaşık kırk sekiz kişi olarak istifasını vermiştir. Sekizler hareketinin CHP serüveni bu şekilde noktalanmıştır (Esmer, 2006: 47-48).

3.3. Güven Partisi'nin Kuruluşu

CHP'den istifa eden senato ve meclis milletvekillerinin de aralarında bulunduğu grubun akıbeti kamuoyu tarafından merak konusu olmuştur. Feyzioğlu, istifa eden kırk sekiz kişilik grup ile yeni bir parti kurma kararını açıklamıştır. Yeni parti kurma kararı alan bu grup, partinin temel ilkelerini belirlemek adına toplantılar düzenlemişlerdir. 4 Mayıs 1967 yılında konuşan Feyzioğlu, partinin temel ilkelerini açıklamıştır. Feyzioğlu kuracakları partinin günlük siyasi hesaplara dayanan politika ve değişimlerden uzak, ilkeli, değişmez Atatürkçü fikirlere bağlı bir parti olacağını ilan eder. Partinin amacı, Türk siyasetinde temsilcisi kalmadığına inandıkları Atatürkçü politikaların devam ettirilmesidir. Parti, dönemin gençleri arasında popüler olan sol ve sosyalist görüşleri tümüyle reddetmektedir. Ayrıca Feyzioğlu, AP'li önemli isimleri partisine davet etmiştir (Milliyet, 1967: 1).

Feyzioğlu, CHP'de ortanın sağ söyleminin temsilcisi olduğu halde kurucusu olduğu partiyi ortanın sağında konumlandırmayı tercih etmemiştir. Partiye olan desteği artırabilmek adına sağ ve sol olarak taraf seçmenin doğru olmayacağı düşünülmüştür. Parti, konumunun Atatürkçü milli siyaset olduğunu açıklar. Yapılan toplantılarda gündeme gelen konulardan birisi de parti ismi üzerine olmuştur. Sosyalistleri hedef alan bir parti olarak "milli" olunduğu vurgulanmak istenmiştir. Önce "Milliyetçi Kardeşlik Partisi" adı üzerinde genel bir kabul olsa da ismin uzunluğu ve hafıza da kalıcı olmasının zorluğu düşünülerek vazgeçilmiş ve "Güven Partisi" isminde karar kılınmıştır (Milliyet, 1967: 1).

Parti amblemi olarak yüksek çiftçi sayısı ve güç simgesi olması gibi birtakım sebeplerden ötürü kırmızı zemin üzerine beyaz koç seçilmiştir. Çeşitli evrakların da tamamlanmasıyla parti, 12 Mayıs günü kuruluşunu bildirmiştir. 15 Mayıs 1967 tarihinde ise yönetim kurulu ilk defa toplanarak görev dağılımı yapılmıştır (Bozkır, 1996: 62-64).

4. Milli Güven Partisi

Milli Güven Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Millet Partisi'nin Güven Partisi bünyesine katılmasıyla, GP'nin isim değişikliği sonucu kurulmuştur. Bu anlamda var olan bir partinin devamıdır. GP, CHP'nin kendini ortanın solunda konumlandırmasına karşı çıkan muhaliflerin CHP'den ayrılarak kurdukları bir partidir (Toprak, 2009: 79-82). GP, kendisini sağ ve sol olarak

konumlandırmayarak parti programında tek çizgilerinin Atatürkçülük olduğunu ilan etmiştir. İlk kez katıldıkları 1969 seçimlerinden %6,6 oy olarak ayrılan GP, düşük oy oranına rağmen kendisiyle benzer söylemlerde bulunan partiler arasında en yüksek oyu almış ve CHP'den ayrı olarak Atatürkçülüğün temsilcisi haline gelmiştir. GP'nin 16 vekil çıkardığı 1969 seçimlerinden Atatürkçü bir politika izlediğini savunan YTP ve MP 8'er vekil çıkarmıştır. 1969 seçiminin ardından bu üç partinin birleşmesinin siyaseti etkileme güçlerini arttıracığı ve savundukları politikalar açısından faydalı olacağı konuşulmaya başlamıştır. 1970 yılında bu konuda tartışmalar artmış ve vekiller olası birleşmeler hakkında demeç vermeye başlamıştır (Cumhuriyet, 1970).

YTP ve MP'nin kırılğan yapıları, bu partileri sağlam temele ve güçlü liderliğe sahip GP'ye yaklaştırmıştır. Partiler, kendi içlerinde birleşmeye dair oylama yapmışlardır. GP'de birleşme aleyhine oy kullanan tek isim İstiklal Yaradılış⁶ olmuştur. 17 Ekim 1970 yılında gazeteler (Cumhuriyet-Milliyet) üç partinin birleşme kararı aldığını duyurmuştur. Aynı gün YTP bir bildiri yayınlamak GP ile birleşme kararı aldıklarını açıklamıştır. YTP yayınlanan bildiride şu cümlelere yer vermiştir:

Birleşme kararımız altı aylık bir maziye dayanır. Üç partinin sahip olduğu tüzük, program ve değerler arasında bir fark yoktur. İçinde bulunan politik buhranı göz önünde tutarak milliyetçi bir cephe kurmak arzusuyla girişilen birleşme çabaları dünkü genel kurul toplantısında da görüşülmüş ve onaylanmıştır (Cumhuriyet, 1970: 7).

18 Ekim 1970 günü GP de bir bildiri yayınlamak "Memleketin içinde bulunduğu hüzün ve endişe verici şartların ihamıyla" birleşme kararı aldığını resmen duyurmuştur. Yeni partinin ismi "Türkiye Millet ve Güven Partisi" olarak duyurulmuştur. Amblemin ise üç parti amblemlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulacağı söylenmiştir (Cumhuriyet-Milliyet, 1970). Ancak bu bildirilerin yalnızca birleşme kararı alınmasının duyurusu olduğu ve birleşmenin henüz gerçekleşmediği unutulmamalıdır. Nitekim ilerleyen süreçte birleşmeyle ilgili güçlükler oluşmuş ve birleşme süreci uzamıştır.

MP genel başkanı Osman Bölükbaşı, daha önce gerçekleşmesini arzuladığı GP-MP-YTP birlikteliğiyle ilgili görüşmeleri birtakım bahanelerle uzatmaya başlamıştır. 8 Aralık 1970'de, GP ile birleşmenin, GP'nin değiştirdiği tutum ve yaklaşımlardan ötürü artık imkânsız olarak değerlendirmiştir. MP genel başkanının bu değerlendirmesi kendi partisi içinde tepki çekmiştir. MP genel başkan yardımcısı Seyit Faruk Önder, GP ile birleşmeyi destekleyen en önemli isimdir. Üstelik MP yönetiminin çoğunluğu da Faruk Önder tarafında saf tutmuştur. Bu durum

⁶ İstiklal Yaradılış, belirtilen dönemde GP'nin parti genel sekreter yardımcılığı görevinde bulunmaktadır. GP'nin YTP ve MP ile birleşmesine karşı olumsuz görüş bildiren tek isim olmuştur. Parti içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olan Yaradılış, birleşme kararının alınmasının ardından partideki tüm görevlerinden istifa etmiştir.

karşısında Osman Bölükbaşı, kendisine muhalif Faruk Önder ve İsmet Kapısız'ı partiden ihraç etmek için yüce divana göndermiştir (Bozkır, 1996: 131-132).

Osman Bölükbaşı'nın tüm çabasına rağmen MP'li önemli sayıda isim gayrı resmi şekilde MP'yi temsilen GP ve YTP ile birleşme görüşmelerine devam etme kararı almıştır. Bunun ardından GP, Osman Bölükbaşı ile iletişimini kesmiştir. 17 Ocak 1971 yılında Ankara'da düzenlenen GP olağanüstü kongresinde YTP ve MP ile birleşme kararı onaylanarak bu birliğe "milliyetçi cephe" ismi verilmiştir. Birleşmenin getirdiği çoğalmaya uygun olarak yönetimin kadro sayıları arttırılmış ve yeni katılanlara görevler verilmiştir. Partinin ikinci adamı durumundaki genel başkan yardımcılığı koltuğuna Faruk Önder getirilmiştir. YTP ve GP ile gayrı resmi olarak MP'li birçok ismin yaptığı birleşmeyle birlikte yeni bir parti ismi belirlenmesi konusu yeniden gündeme gelmiştir. Daha önce "Türkiye Millet ve Güven Partisi" olarak duyurulan isimden MP'nin parti olarak varlığını sürdürmesi ve resmi bir birleşmeden ziyade üyelerin istifasıyla GP'ye katılmaları sebebiyle vazgeçilmiştir. Üç partinin milliyetçi görünümü, parti ismini uzun tutmamak ve birleşmenin Güven Partisi bünyesinde tamamlanması dolayısıyla partinin ismi "Milli Güven Partisi" olarak belirlenmiştir. Parti sembolünde ise Güven Partisi'nin sembolü olan kırmızı zemin üzerine beyaz koçta değişiklik yapılmaksızın devam edilmiştir (Bozkır, 1996: 135-138).

5. Muhtıra ve Milli Güven Partisi

GP Genel Başkanı olan Turhan Feyzioğlu, CHP içerisinde siyaset yaptığı dönemde askeri müdahalelerin yanında görüş bildirmiştir. Cumhuriyet'in ilk askeri darbesini meşru görmüş ve desteklemiştir. 1966 yılında CHP Kayseri milletvekilliğini sürdürdüğü sırada 1960 darbesine karşı hükümetin yeterli önlemleri olmadığını ve görevini yerine getirmediğini belirterek meclise sunduğu gensoru önergesi teklifi, Turhan Feyzioğlu'nun askeri darbelere karşı bakış açısını özetler niteliktedir. Bu önerge şu şekildedir:

Anayamızın başlangıç kısmının iki nolu fıkrası, Türk Milletinin, 27 Mayıs 1960 devrimini, "Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak" yaptığını belirtmek suretiyle, 27 Mayıs 1960 devrimini, yürürlükteki Anayasa düzenimizin meşruluk temeli olarak tescil etmiştir.

...

Ayrıca, Anayasanın iki nolu maddesi de Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere dayandığını açıklamak suretiyle, 27 Mayıs 1960 devriminin meşruluğunun inkâr edilmesi halinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin özünden ve temelinden zedelenmiş olacağını belirtmiştir.

Geçen dönem Millet Meclisinde temsil edilen bütün siyasi partilerin genel başkanlarının imzalarıyla teklif edilip çıkarılan ve 7 Mart 1962 günü yürürlüğe girmiş olan Anayasa nizamını, milli güvenlik ve huzuru bozan bazı fiiller hakkındaki 5 Mart 1962 tarihli ve 38 sayılı kanunun bir nolu maddesi de Anayasa ve hukuk düzenimizin meşruluk temeli olan 27 Mayıs 1960 devrimini korumak amacını gütmektedir.

Bundan başka, siyasi partiler kanununun şu anda yürürlükte bulunan hükümleri de, 27 Mayıs 1960 devriminin meşruluğunu inkar eden partiler ve partililer hakkında hukuki tedbirleri ve bu arada, kapatma müeyyidesini öngörmüştür.

Anayasamızda ve kanunlarımızda yer alan iki hükme rağmen, Demirel Hükümetinin iktidara gelişinden bu yana, bizzat iktidar partisi mensuplarının ve gazetelerinin 27 Mayıs 1960 devriminin meşruluğunu inkara yeltenen fiilleri devam edegelmektedir.

Hükümet, 1960 devrimine bağlı olduğunu programında ve bazı resmi demeçlerde söylemiş olmasına rağmen, 1960 devrimine karşı yapılan tecavüzler karşısında, elinde mevcut bulunan ve Anayasaya göre işletmekle görevli bulunduğu kanuni yetkileri kullandığı görülmektedir.

Anayasa düzeninin meşruluk temelini gitgide şiddet kazanan ihlallerinin, hükümetin bu tutumundan cesaret bulduğu şüphesizdir.

Bu sebeplerle, yukarıda sözü edilen konuda, Bakanlar Kurulu aleyhine, Anayasamızın 89 nolu maddesi uyarınca, bir gensoru açılmasını arz ve teklif ederim (CDAB, 1966).

Yozlaşmış iktidarlara karşı askeri müdahalenin anayasal bir hak olduğunu belirten Feyzioğlu, bu yaklaşımını CHP'den ayrılmasından sonra da devam ettirmiştir. Feyzioğlu'nun CHP milletvekili olduğunu dönem irticai faaliyetleri önlemek için askeri müdahaleleri desteklediği, GP ve MGP dönemlerinde ise komünist faaliyetleri önlemek için askeri müdahaleleri desteklediği görülmektedir. Askeri müdahaleleri Atatürkçü bir Cumhuriyetin en meşru hakkı olarak görmektedir (Feyzioğlu, 1985: 400-401). Feyzioğlu sivri söylemleriyle partisini gündemde tutmuş ve partisi birleşmeler sonucu MGP adını almıştır.

MGP genel başkanı Feyzioğlu, ülkenin içinde bulunduğu kötü durumun bir gereği olarak Atatürkçü cephelelerin birleşmesinin zaruri hale geldiğini ve MGP'nin Atatürkçü partilerin birleşmesiyle kurulduğunu söylemiştir. MGP, öncülü olan GP politikalarını devam ettirmiştir. Feyzioğlu, ülke içindeki karmaşanın son bulması adına AP'ye gereken desteği verebileceğini belirtmektedir. Fakat bu söylemlerinin ardından da AP'de olayları yatıştırarak bir liderlik göremediğini ve ülkenin derhal AP yönetiminden kurtulması gerektiğini belirtmiştir. Feyzioğlu, AP'ye olan rahatsızlığını farklı tarihlerde şu şekilde dile getirmiştir:

Ne yaptığını bilmeyen, kiminle uğraşması gerektiğini bilmeyen, eğitim alanında ve iktisadi alanda gerekli tedbirleri zamanında almayan, her türlü ıslahat tedbirini uyutup çürüten, kanunları uygulamaktan aciz, güven verici olmaktan uzaklaşmış bir hükümetle bugünkü tehlikeleri göğüslemek, anarşiyi önlemek mümkün olacağına inanmıyoruz. (Milliyet, 1970: 9).

Demokrasi, hürriyetle nizamın bağdaştırıldığı ve kanunun hâkim olduğu bir rejimdir. Baskı idarelerinin mezar sessizliği, demokrasilerde elbet görülmez. Fakat kanun emirlerinin dinamik, bomba ve silah sesleriyle boğulması da sıhhat alameti değildir. Türkiye'de olup bitenleri mahalli rabita vakası saymak soğukkanlılık değil, vurdumduymazlıktır. Demirel meselelerin özü üzerinde durmuyor, huzursuzluğun sebeplerini gidermeye çalışıyordu. Neticede yollar değil ama hükümet çok aşındı (Cumhuriyet, 1971: 7).

Feyzioğlu, 1969 seçimlerini de AP'nin kazanmasının ardından Türkiye'nin AP ile kaybedecek dört senesinin daha olmadığı belirterek birçok girişimde bulunmuştur. MGP, Türkiye için en büyük tehlikenin komünizm olduğuna inanmaktadır. AP'ye olan sert

muhalefetleri, AP'nin komünizmi önlemekte aciz kaldığını düşüncülerinden kaynaklanmaktadır.

Feyzioğlu, 12 Mart Muhtırasının tam bir sene öncesinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir mektup göndererek AP'ye karşı harekete geçmesini istemiştir. Mektupta; ülkenin AP acizliğinde komünizm tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını, Cumhurbaşkanı olarak siyasi partileri ve toplumun çeşitli alanlarından temsilcileri çağırarak bir çözüm bulunmasının yolunu açması gerektiğini, aksi takdirde Türkiye'deki çeşitli çevrelerin komünizmi kabul etmeyeceğini ve karmaşık günlere gireceğini yazmıştır. Feyzioğlu'nun Cumhurbaşkanı'na ilettiği muhtıra mektubunun bir kısmı şu şekildedir:

Memleketin içinde bulunduğu durum, yüksek makamınıza başvurmayı bizim için zorunlu hale getirmiştir. Mevzuatımız, sınıf kavgası tahrikçiliğini, ırk farkına dayanan bölücülüğü, laik devlet ilkesine zıt düşen tutum ve davranışları, komünist bir dikta idaresi kurmaya yönelen her türlü teşkilatlanma ve propaganda faaliyetini yasaklamıştır.

...

Bugün üniversitelerimiz çalışmaz haldedir. Haysiyet sahibi, milliyetçi, Atatürkçü öğretim üyeleri ve masum gençler, korkunç maddi ve manevi baskılara maruz kalmaktadır. Yıkıcı ve bölücü faaliyetler liselerimize kadar sirayet ettirilmektedir. Ekonomik sıkıntılar, devlet iradesine karşı güvenin farklı sebeplerle sarsılması, anayasa makamındaki aksaklıklar, milli güvenliğimize yönelik tehlikeleri daha da arttırmaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanı, belirttiğimiz durum karşısında, yüksek başkanlığınızda, Milli Güvenlik Kurulu üyeleriyle başlıca devlet görevlilerinin katılacakları bir toplantıya, tensip buyurulacak ölçüler içinde, siyasi partileri çağırmanızı partim adına rica ediyorum (Bozkır, 1996: 100-101).

Turhan Feyzioğlu'nun mektubu, siyaseten büyük bir etki yaratmasa da ordu içinde hareketlilik yaratmıştır. CHP'nin ortanın solu görüşüne geçişinin ardından Feyzioğlu liderliğindeki GP, uyguladığı siyaset ile Türk ordusunun hislerinin yegâne temsilcisi haline gelmiştir. İlerleyen dönemde ordu ve MGP arasındaki ilişki, MGP'nin orduyu etkilemesi şeklinde devam etmiştir. Feyzioğlu'nun Cumhurbaşkanı'na yolladığı mektubun bir benzerini yaklaşık bir sene sonra ordu Cumhurbaşkanı'na iletmıştır. Ordu tarafından iletilen muhtıranın içeriği, MGP'nin endişelerini içermektedir (Özoğuz, 2012: 130-133). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda MGP'nin ordu içindeki ağırlığı, daha iyi anlaşılacaktır.

12 Mart muhtırasından önce sıkıyönetim kararları, siyasi partiler arasında tartışma yaratan bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. AP, doğal olarak sıkıyönetimi isteyen ve savunan bir parti olarak karşımıza çıkar. CHP adına söz alan İnönü ise, temelde sıkıyönetime karşı olmadığını, ancak bu uygulamanın oldukça kısıtlı bir süre için, keyfilikten uzak ve şeffaf bir şekilde sürdürülmesi gerektiğini söylemiştir. AP iktidarına karşı sert eleştirileriyle bilinen GP lideri Feyzioğlu ise, sıkıyönetim ilanına en büyük desteği veren liderlerden olmuştur. Ülkenin işçi sendikaları görünümündeki komünistlerin işgali altında bulunduğunu iddia ederek,

bu örgütlerle mücadele ile sınırlı olmak şartıyla sıkıyönetim uygulamasına desteğini bildirmiştir (TBMMD, 1970: 210-215). Görüşmelerin ardından İstanbul ve İzmit ile sınırlı olan bir senelik sıkıyönetim kararı alınmıştır. Orgeneral Kemal Atalay sıkıyönetim komutanı seçilmiştir (Cumhuriyet, 1970: 1).

Muhtıra öncesi dönemde ordu, AP hükümetine yumuşak tonda birçok uyarıda bulunmuştur. 11 Aralık 1970 günü Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur, memlekette devam eden anarşik duruma son verilmesi ve gerekli önlemlerin süratle alınması gerektiğini belirten 7 sayfalık kapsamlı bir muhtıra mektubu hazırlamış ve ilk önce Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a ardından da Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarına göndermiştir. Kısa süre sonra bu durum basın tarafından paylaşılmış ve AP iktidarı haberdar olmuştur. AP, bir Kuvvet Komutanı tarafından yazılan muhtıra mektubuna sert tepki göstermiştir. CHP ise meselenin üzerinde durmamış ve sessiz kalırken tek destek Feyzioğlu'ndan gelmiştir. Nitekim Feyzioğlu, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'u sorumlu davranışı dolayısıyla tebrik etmiş ve anarşi olaylarının Türk halkına Marksizm'in kabul ettirilmesi amacıyla solcu kesimler tarafından düzenlendiğini belirtmiştir. Milli bütünlüğün korunması gerektiğini ve hükümetin otoritesini yitirmiş olmasından dolayı bazı kesimlerin gereken tedbirleri alması gerektiğini söylemiştir (Milliyet, 1970: 1-8). Kuşkusuz Feyzioğlu burada orduya göz kırpmaktadır ve kısa süre sonra ordu bu çağrılara karşılık verecektir.

Memleketin içinde bulunduğu ortamın kesintisiz devamı üzerine ordu içindeki huzursuzluk boyutu gittikçe artmış ve özellikle Mart 1971 tarihinde, ordunun yönetime el koyacağı apaçık görülmektedir. Komutanlar, hükümetin akıbeti üzerine basını haberdar ederek toplantılar düzenlemekte ve fikir alış-verişinde bulunmaktadır. 9-10 Mart 1971 tarihlerinde, Yüksek Komite Toplantısı düzenlenmiştir. Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç başkanlığındaki toplantıya, orgeneraller, ordu komutanları ve oramiraller katılmıştır. Komutanlar, ülkenin içinde bulunduğu durumdan, Anayasa'nın gerektiği gibi uygulanmamasından, Kürtçülük faaliyetlerinin ve komünist faaliyetlerin önlenememesinden hükümetin sorumlu olduğu konusunda hemfikir olduklarının altını çizmişlerdir. Hükümetin bu zamana kadar olayları bastırmakta başarısız olmasının yanında, bundan sonra başarılı olmasının da imkânsız olduğunu belirtmişlerdir (Cumhuriyet, 1971: 1-8).

12 Mart 1971 tarihinde ordu, daha önce Feyzioğlu liderliğindeki MGP'nin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a verdiği muhtıra mektubuna çok benzer bir muhtırayı yine Cumhurbaşkanı'na teslim etmiştir. Cumhuriyet gazetesinin yayınladığı şekliyle (13 Mart 1971) muhtıra mektubu şu şekildedir:

1) Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2) Türk Milleti'nin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizde değerlendirerek mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3) Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.

Ertesi gün muhtıra mektubu, tüm gazetelerde manşet olarak yayınlanmış ve özellikle son maddeye dikkat çekilmiştir. Daha sonra öğrenildiği üzere Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Süleyman Demirel'e yaklaşan darbe tehlikesi karşısında kayıtsız şartsız iktidarın yanında yer alacağı sözünü vermiştir. Demirel, Cumhurbaşkanı'nın desteğine güvenmiş ve çeşitli çevrelerden gelen baskılara kulak asmayarak elinden geldiği kadar özgür siyasetine devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, muhtıra eline ulaştığında ise Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) müsteşarı aracılığıyla Süleyman Demirel'e istifa etmesini tavsiye etmiştir. Durum karşısında şaşkına dönen Demirel, Cumhurbaşkanı ile görüşmüş ve kendisine verilen sözleri hatırlatmıştır. İstifayı reddettiğini ve meclisten güvenoyu isteyeceğini iletmıştır. Fakat Demirel mecliste aradığı desteği arkasında bulamamış ve güvenoyuna başvurmayı lüzumlu görmeyerek istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı'nın verdiği sözlere rağmen kendisini desteklememesini protesto eden Demirel, istifa mektubunu Cumhurbaşkanı Sunay'a kendisi sunmamış, müsteşar muaviniyle iletmıştır. Daha sonra istifasıyla ilgili yaptığı konuşmada Demirel, bu muhtırayı demokrasilerde görülmemesi gereken olağanüstü bir durum olarak değerlendirmiş ve böylesi bir ortamda daha fazla siyaset yapmaya gerek görmediğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 1971: 1-7). Cumhurbaşkanı istifayı kabul ederek yeni hükümet kurulana kadar görevine devam etmesini Demirel'den rica etmiştir (Öz, 2018: 7). Muhtıra, siyasi partiler arasında çeşitli tartışmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Sol gruplar AP iktidarının sona erdirilmesinden memnuniyet duymaktadır. CHP bir süre sessiz kalmış ve ardından CHP adına konuşan Bülent Ecevit muhtıranın sol kesime yapıldığını söylemiştir. MGP adına Feyzioğlu'nun ilk değerlendirmesi ise 17 Mart günü gazetelerde (Cumhuriyet-Milliyet, 1971) şu şekilde yer almıştır:

Demokratik kurallar içinde hem TBMM'nin büyük çoğunluğunun güven ve desteğini sağlayabilecek hem de millet çoğunluğu tarafından içtenlikle benimsenecek geniş temelli bir kurulması memleketi ve rejimi selamete ulaştıracak en uygun yol olarak görülmektedir. MGP'nin kanaati, bu hükümetin hiçbir siyasi partiye mensup olmayan, devlet idaresinde ve tecrübe sahibi Atatürkçü ve milliyetçi görüşlere sahip bağımsız Başbakanın başkanlığında kurulması yönündedir.

İlerleyen günlerde MGP, 12 Mart muhtırasına açıkça destek vererek bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride şu ifadeler yer almaktadır:

Ordu muhtırası Türkiye'de yaşanan anarşiyi yok etmek, demokrasiyi kurtarmak ve ülkeyi büyük bir kargaşanın eşiğinden almak amacıyla yapılmıştır. Amaç Türkiye'yi hak ettiği huzur ve refaha yeniden kavuşturmadır. Türkiye'nin kaderi mevzu bahis iken ordu elini koymuştur. İlan edilen sıkıyönetimler ve askeri otoritenin geri gelmesi sayesinde memleket bir nebze huzur bulmuştur. Ordu, halkın menfaatlerinin ve haklarının korunması için anayasa değişikliğini gündeme getirmiştir (Bozkır, 1996: 139).

MGP ve önceki ismiyle GP, CHP'den koparak kurulan ve birleşmelerle ayakta kalan bir partidir. Partinin destekçi sayısı meclisteki diğer partilere göre düşük kalmıştır. Yapılan seçimlerde tüm bölgelerde temsilen dahi aday gösteremeyecek durumdadır. Parti, mevcut destekçilerini koruyabilmek adına radikal söylemlere sık başvurmuştur. Siyaseten yapılan sert konuşmalar, MGP'yi gündemde tutmakta ve basın tarafından haber yapılmasını sağlamaktadır. GP, YTP ve MP'nin birleşmesiyle kurulan MGP'nin 1973 Türkiye Genel Seçimlerine kadar meclisteki dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3. 1971 Yılı Meclis Görünümü

Parti	%	Sandalye Dağılımı
Adalet Partisi	46,5	256
Cumhuriyet Halk Partisi	27,4	143
Milli Güven Partisi	12	26
Diğer	14,1	25

Kaynak: 14. Dönem Milletvekilleri Listesi TBMM Kütüphanesi Arşivi

Üç partinin birleşmesi sonrası %12 gibi bir oy oranına ulaşan MGP'nin genel seçimler sonucu tek başına iktidar olma şansı görülmemektedir. AP'nin oy oranlarındaki erimenin sürmesi halinde 1973 yılı Türkiye Genel Seçimlerinde ülkenin koalisyon hükümetine muhtaç kalacağı düşünülmektedir. Ancak bu durumda dahi diğer partilerle arası gergin durumda bulunan MGP'nin koalisyonlara davet edilmeyeceği açıktır.⁷ Zaten Feyzioğlu, makam ve mevki dertlerinin bulunmadığını, asıl amaçlarının bir yol gösterici olarak Atatürkçülüğü temsil etmek olduğunu belirtmiştir.

İçinde bulunduğu durumda MGP, kendisini destekleyebilecek en önemli kurum olarak orduya sarılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Türk milleti için özel bir yere sahiptir.

⁷ MGP, birçok defa AP'yi kötü yönetimi sebebiyle Türkiye'ye ihanetle suçlamıştır. MGP, öncülü GP olarak kuruluşundan beri CHP'yi Atatürkçülüğe ihanetle suçlamıştır. TİP'i, komünist yönelimleri sebebiyle ihanetle suçlamıştır. Geriye kalan BP ise irticai faaliyetleri dolayısıyla suçlanmıştır. Görüldüğü üzere belirtilen dönemde MGP'nin meclisteki diğer partilerle ilişkileri son derece olumsuzdur.

Komutanlarla girilen sıkı ilişkiler sayesinde MGP, ordunun müdahalesinden çekinen diğer partilerin can simidi halini almıştır. Muhtıra öncesi, meclisteki diğer partilerle ilişkileri bozuk olan MGP, muhtıra sonrası oluşturulan hükümetlerin tamamında yer almıştır. Muhtıra ile AP hükümetinin düşmesi sonrası diğer partiler, kuracakları hükümette askerle iyi ilişkilere sahip olan MGP'yi özellikle görmek istemişlerdir. Düşük oy oranı ve vekil sayısına rağmen MGP, uyguladığı politika ve söylemler ile siyasette kendini önemli bir konuma yerleştirmeyi başarmıştır.

Muhtıranın hemen ardından kurulan hükümetlerin üstü kapalı biçimde askerın isteği ve onayıyla oluşturulduğu görölmektedir. Yani muhtıra sonrası ülke siyasetinde, ordu kontrolü görölmektedir. Bu durum 1973 Türkiye Genel Seçimlerine kadar devam etmiştir. Küçük bir seçmen desteğine sahip olan MGP, yalnızca koalisyon hükümetlerine ortak olmakla kalmamış, 22 Mayıs 1972 yılında Ferit Melen başbakanlığındaki koalisyon hükümetine katılmıştır. Koalisyon hükümetleri döneminin en aktif siyasetçilerinden biri olan Feyzioğlu, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile birçok görüşmede bulunmuştur. Feyzioğlu, üstü kapalı bir biçimde ordunun görüşlerini Cumhurbaşkanı'na ileten isimdir. MGP'li bir isim olan Ferit Melen başbakan olarak hükümet programını mecliste okuduktan sonra MGP adına söz alan Siirt Milletvekili Nebil Oktay şunları söylemiştir:

Mart muhtırasından sonra idareye el konacağı, hür seçimlere, insan hak ve hürriyetlerine dayanan parlamenter demokratik rejime son verileceği tarzında duyulan bazı endişelerin veya propagandaların yersizliği anlaşılmıştır. Kurulan hükümetler anarşiyi önleme yolunda çalışmaktadır. Seçimlerin zamanında ve sorunsuz yapılacağına kimsenin şüphesi kalmamıştır (Cumhuriyet, 1972: 7).

MGP'nin Ferit Melen başbakanlığında oluşturduğu hükümet, 6 Nisan 1973 tarihinde yeni Cumhurbaşkanı'nın seçimine kadar görevde kalmıştır. Ferit Melen, Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından usulen istifa etmiştir. Ferit Melen Hükümetinin istifasından hemen önce 4 Mart 1973 tarihinde MGP, Kemal Satır önderliğindeki Cumhuriyetçi Parti (CP) ile bir birleşme yaşamış ve ismini Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) olarak değiştirmiştir. 1973 Türkiye Genel Seçimlerine birkaç ay kala yaşadığı yeni birleşme sonrası mecliste 44 sandalyelik bir güce ulaşan CGP'nin 1973 yılı performansı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. 1973 Yılı Türkiye Genel Seçim Sonuçları

Parti	%	Sandalye Dağılımı
Cumhuriyet Halk Partisi	33,3	185
Adalet Partisi	29,8	149
Milli Selamet Partisi	11,8	48

Demokratik Parti	11,9	45
Cumhuriyetçi Güven Partisi	5,3	13
Diğer	7,3	10

Kaynak: 1973 Yılı Genel Seçim Sonuçları TBMM Kütüphanesi Arşivi

1973 yılı seçimlerine 44 vekil sandalyesiyle katılan partinin seçim sonrası meclisteki sandalye sayısının 13'e düştüğü görülmektedir. Parti birleşmeleri yoluyla dönem dönem büyüyen partinin uyguladığı politikalar siyaseten geçici başarılar sağlasa da halk nazarında kabul görmemiş ve parti gitgide küçülmüştür. Siyasi serüvenine GP olarak başlayan ve MGP olarak devam eden parti, 1981 yılında kapanana kadar CGP adını kullanmıştır. Partinin kurucusu ve ilk lideri konumundaki Turhan Feyzioğlu, 1981 darbesine kadar partinin genel başkanlık görevinde kalmayı sürdürmüştür. CGP, 1980 darbesinin ardından 1981 yılında meclisteki diğer partilerle birlikte kapatılmıştır.

Sonuç

27 Mayıs 1960 darbesiyle birlikte Türkiye siyaseti üzerinde ordunun gölgesinin bulunduğu uzun bir dönem başlamıştır. Siyasi hareketler ve kararlarda ordunun görüşü daima değerlendirme konusu olmuştur. DP'nin ardından iktidara gelen AP'nin kendini DP'nin devamı olarak ilan etmesi ve DP'ye benzer politikaları uygulamasıyla birlikte 27 Mayıs darbesiyle askerin itibarının boşuna zedelendiği ve darbenin amacına ulaşamadığı düşünülmüştür. AP'nin sahip olduğu büyük halk desteği ve liderinin asker kökenli oluşu, kuruluşunun ilk yıllarında onu orduya karşı korumuştur. DP'nin hemen ardından kurulan AP'nin de büyük oy oranlarına ulaşması, CHP içerisinde siyaseten bir dönüşüm ve sorgulama başlatmıştır. Aynı zamanda bir parti liderliği mücadelesi de olan bu dönüşümden yenilgiyle ayrılan Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları GP'yi kurmuştur.

GP, diğer tüm partilerin kendisini sağ ve sol olarak konumlandığı bir dönemde konumunun yalnızca Atatürkçülük olduğunu bildirmiştir. Kurulduktan sonra siyasi kaygılardan uzak, milli bir siyaset güdeceğini iddia eden GP, ülkede devam eden sağ-sol çatışmalarına şiddetle karşı çıkmıştır. GP, Ülke için en büyük tehlikeyi komünizm olarak görmektedir. Partinin lideri konumundaki Turhan Feyzioğlu, komünizm tehlikesiyle ilgili sık sık uyarılarda bulunmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadrolar asker kökenli olmuştur. Cumhuriyet'in ilanının ardından birçok devrime girişen Mustafa Kemal Atatürk, kendisinden sonra da devrimlerin korunmasına önem göstermiştir. Önceleri tek parti iktidarı olan CHP'nin kurultayında

benimsenerek CHP eliyle korunan devrimler, çok partili hayata geçişle birlikte tartışma yaratmıştır. Çok partili hayatın iktidar-muhalefet ilişkisi içinde süren tartışmalar bu minvalde ilerlemiştir. Böylesi bir ortamda ordu, Atatürk devrimlerinin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Devrimlerin korunması bahanesiyle ilk darbe 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ordunun siyaseti denetleme kültürü yok edilememiştir. Feyzioğlu'nun milliyetçi ve Atatürkçü söylemlerinin etkisiyle ordu, Feyzioğlu'nun görüş ve söylemlerini takip etmeye başlamıştır. Feyzioğlu'nun milli benliğe hitap eden söylemlerinin etkisiyle GP, katılımlar ve birleşmeler yaşayarak MGP adını almıştır. Memlekette yaşanan sorunları sona erdiremeyen ve kendi içinde de bölünmeler yaşayan AP iktidarından umudun kesilmesi gerektiğini söyleyen MGP, birçok kez orduyu göreve çağırmış ve desteklemiştir. Bu amaçla 25 Kasım 1970 tarihinde Cumhurbaşkanı'na bir mektup ileten MGP lideri Feyzioğlu, ülkenin durumuna dair endişelerini dile getirmiştir. Yalnızca birkaç ay sonra ordu, Cumhurbaşkanı'na muhtıra ileterek Demirel hükümetini istifaya zorlamıştır. Feyzioğlu'nun 25 Kasım 1970 tarihinde ilettiği mektup, 12 Mart 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı'na iletilen muhtıra mektubuyla karşılaştırıldığında benzer kaygılar içerdikleri göze çarpmaktadır. Yine dönemin partileri muhtıraya karşı en azından sessiz kalırken MGP, muhtıranın hemen ardından yayınladığı bildiri ile orduyu tümüyle desteklemiş ve ordunun kutsal bir görevi yerine getirerek Türkiye'yi uçurumun kenarından aldığını belirtmiştir.

Muhtıra sonrası süreçte oluşan koalisyon hükümetlerinin tamamında MGP'nin de yer aldığı görülmüştür. Meclisteki diğer partilere göre düşük bir oy oranına sahip olan MGP'nin koalisyon hükümetlerine davet edilmesinde askerle arasındaki iyi ilişkilerin yardımcı olduğu değerlendirilmektedir. MGP, siyasette ordunun temsilcisi konumunu üstlenmiştir. Tüm bu süreç göstermektedir ki GP ve devamında MGP ile ordu, karşılıklı olarak birbirlerini etkilemiştir. MGP'nin 12 Mart 1971 öncesi döneme dair uyguladığı politika orduyu siyasete müdahale için cesaretlendirmiştir. Ordu müdahalesinin ardından MGP, düşük oy oranlarına rağmen koalisyon hükümetlerinde yer alarak Türkiye siyasetinde kısa süreli de olsa önemli bir rol oynamıştır.

Kaynakça

- Abadan, N. (1966). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Ahmad, F. (1994). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Akşin, S. (2019). *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Bektaş, A. (1993). *Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi CHP ve AP (1961-1980)*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bilici, K. (2021). *Adalet Partisi Döneminde Türkiye'de İktidar Muhalefet İlişkileri (1965-1971)*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muş.
- Birand, M. A. (2008). *12 Mart: İhtilalin Pençesinde Demokrasi*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Bozkır, G. (1996). *Türk Siyasal Hayatında Güven Partisi-Milli Güven Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi (1967-1980)*. (yayımlanmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Cem, İ. (1993). *Tarih Açısından 12 Mart*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (1966). Fon: 30.01.0.0, Yer: 53.321.05.
- Çağlayangil, İ. S. (1990). *Anılarım*. İstanbul: Yılmaz Yayınları.
- Demirel, S. (1973). *1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru*. Ankara: Doğu Matbaası.
- Demirel, T. (2005). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dursun, D. (2003). *12 Mart Darbesi*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı (1946). *Demokrat Parti*. Ankara.
- Ecevit, B. (2009). *Ortanın Solu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Esmer, G. (2006). *Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu Politikası*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Feyzioğlu, T. (1969). *Büyük Tehlike Komünizm*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Feyzioğlu, T. (1985). *Atatürk ve Milliyetçilik*. Atatürk Araştırmaları Dergisi, 2(1), Ankara.
- Gülmez, M. (1984). *1961-193 Öncesi Türk Toplu İş İlişkilerine Genel Bir Bakış ve Değerlendirme*. İstanbul: İnsan Hakları Yıllığı.
- Güven Partisi (1967). *Güven Partisi Programı*. Ankara: TBMM Kütüphanesi.
- Karpat, K. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, K. (2022). *Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Atatürk Yorumu Üzerine Bir Değerlendirme*. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Kayalı, K. (2005). *Ordu ve Siyaset, 27 Mayıs-12 Mart*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutlu, S. (2007). *Devlet Adamı Kimliği ile İsmet İnönü'nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. (yayımlanmamış doktora tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Odabaşı, L. (2017). *Türkiye'nin 1960 Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öz, H. (2018). *Dönemin Ulusal Türk Basınının 12 Mart Muhtırasına Bakışı*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Özdağ, Ü. (1997). *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Özoğuz, N. (2012). *12 Mart 1971 Muhtırası Araştırma Raporu*. <https://docplayer.biz.tr/2488460-12-mart-1971-muhtirasi-arastirma-raporu-21-kasim-2012.html>, Erişim Tarihi: 20.11.2022.

Parti, A. (1966). *Adalet Partisi Programı*. İstanbul: Ademkitapevi.

Tarım, O. (2013). 27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

TBMM Kütüphanesi (2020). <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane>, Erişim Tarihi: 15.01.2022.

Tufan, T. (2008). *Deniz Fırtınalı Yıllar*. İstanbul: Nokta Kitapevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1970). 9(14).

Toprak, Ç. (2009). 1965-1973 Yıllarında Cumhuriyet Halk Partisinde İdeolojik Dönüşüm Süreci. (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Tarih Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus